

הגדול מראדומסק זי"ע (ג) – משפחת הורוויץ

פרק שביעי

זיהוי של מחבר הספר "בית פינחס" ושיבושים נפוצים נוספים

א

חיבורו של רבי פינחס הורוויץ מקראקא !?

במאמר הקודם, רשמנו מתחת לצילום שער הספר "בית פינחס", כך: **"שער הספר 'בית פינחס' שנדפס מתוך כתב יד המזוהה כחיבורו של רבי פינחס הורוויץ מקראקא גיס הרמ"א"**. (ע"כ).

כמו כן, כאשר הזכרנו בגוף המאמר את שמו של: הגאון רבי פינחס הלוי הורוויץ — פו"מ דק"ק קראקא, הוספנו לו אכן את המילים: **"מח"ס 'בית פינחס', אך הכנסנו אותם בתוך סוגריים מרובעות. אשר על כן, נתבקשנו על ידי קוראים רבים, לבאר להם את פשר ההסתייגות הנשמעת מבין השורות, ולהסביר מדוע אנו מטיילים לכאורה ספק בדבר זיהוי של הספר "בית פינחס" כחיבורו של רבי פינחס הלוי הורוויץ — גיסו של הרמ"א זי"ע.**

● ● ●

ובכן. לפני שנבאר את הנימוקים שהביא אותנו לפקפק באמיתות הזיהוי הנ"ל, נפתח במכתב מפתיע — [הזהה אמנם למסקנתנו אך מתוך כיוון שונה] — שהגיע אלינו בעקבות דברינו הנ"ל במאמר הקודם, מאת הרה"ג ר' חיים לייב חנם שליט"א, ובלשונו: **"לדעתי, ה'בית פינחס' אינו לרבי פינחס הורוויץ, ודבר זה הוא כבר מסקנא ישנה אצלי, ואף ניתן להוכיח את זה ממה שנרשם ב'בית פינחס' למסכת מכות, דף כ"ד ע"א, [עמוד 14 מדפי הספר, בטור השני]. ואני מעתיק לך את דבריו במלואם.**

וז"ל: בגמ', המוני של רומי מפלטיה, כן הגיה הח"ש (=ה'חכמת שלמה" של המהרש"י), ואני אומר שהוא מפלטרו, והוא פלטרימו, שפירושו בל"א (=בלשון אשכנז) פאלי"ש (=כמו "פוליש" בלשוננו), וכמ"ש ר' גרשון לפנינו בדפוס החדשים, שהוא לשונו בית של רומי, ובאמת שבדפוס ישנים ליתא האי פירוש של ר"ג, לכן הגיה הח"ש כן, וק"ל. עד כאן לשונו של ה'בית פינחס'."

והנה, כאן אנו רואים שהיה לנגד עיני המחבר גמרא שבו כבר נדפס 'פירוש רבינו גרשום'. אלא, שהפעם הראשונה שבו הובא פירושו של רבינו גרשום בדפוס, ונכנס אל סוף המסכתות על סדר דפי הש"ס, היה זה רק בשנת תנ"ח (1698).

מעתה, לא יתכן לזהות את המחבר כאחד משלשת הידועים לנו בשם 'רבי פינחס הורוויץ'. לא רבי פינחס הורוויץ מקראקא — שהיה גיסו של הרמ"א, ולא רבי פינחס הורוויץ שהיה אב"ד דק"ק פולזא, ולא רבי פינחס הורוויץ מפראג. שכן, כל אלו חיו כמו מאה שנה לפחות קודם שנת תנ"ח, שהרי מי שהיה בן בנו — או אחד מיוצאי חלציו על כל פנים — רבי שמואל שמעלקא הלוי הורוויץ מטאנא, בנו של רבי יהושע הארוך, כבר נפטר בשנת תנ"ו. וצריך אם כן לפתוח מחדש בחקר זיהוי של המחבר. (ע"כ ממכתבו של הרב חנס).

ב

הספר "בית פינחס" והדפסתו לראשונה

עתה נשוב ונרחיב מעט בכירור הנושא הטעון הזכר בס"ד. הנה, לפני כמאה שנים, בשנת תרס"ט, קרוב לשלש מאות שנה לאחר פטירתו של רבי פינחס הלוי הורוויץ מקראקא — גיסו של הרמ"א זי"ע — הנ"ל (יא), נדפס ספר חדש בשם **"בית פינחס"**, כאשר על פי עדותו של המוציא לאור, הוא נדפס מתוך כתב ידו של רבי פינחס עצמו. הספר, שכולו בגדר 'חידוש', וכאמור, מתיימר לכלול את חידושי של הגאון רבי פנחס הלוי הורוויץ מקראקא, שנפטר כשלש מאות שנה טרם הופעת הספר, על מסכתות הש"ס.

לדברי המו"ל, ה"ה רבי אברהם יוסף פישער מפרש-יפחא ואליכסנדר, נדפס הספר מתוך כתב ידו של המחבר עצמו, וכפי שהעתיק עבורו הגאון רבי יוסף לעזישטין

מצבת קבורתו של רבי צבי הירש הלוי הורוויץ מטשארטקוב בן המהר"ם מטיקטין אביהם של הגאונים הקדושים מניקלשבורג ומפרנקפורט זי"ע

מסעראצק, מאחר שכתב היד המקורי, היה — לדבריו — מטושטש ביותר, וקשה לקריאה.

איננו יודעים מי הוא זה שזיהה את הספר כחיבורו של רבי פינחס, אך קרוב לוודאי שהזיהוי אינו נכון, וכפי שכבר עוררו על כך רבים וטובים. מלבד הראיה — המעניינת כשלעצמה — שראינו למעלה, נוסיף כאן מרשימותיו של אדמו"ר מראדזין שליט"א — אשר מדבריו שילבנו בין בתרי סדרת המאמרים שלפנינו — וכאמור במאמר הקודם. ואלו דבריו לענייננו:

● ● ●

בדבר הספר "בית פינחס". הנה, עוד בטרם שעברנו על הספר מבפנים, יש להתבונן על נקודות מספר: (א) לא שמענו בשום מקום קודם (כמדומני), כי רבי פינחס הורוויץ חיבר חידושי שיטות על הש"ס, אם כי לא ראינו — כשלעצמו — אינה ראייה.

(ב) רבי פינחס הורוויץ, על אף שמוכא כ'אלוף' או 'הגאון', מכל מקום, עיקר מעשיו היו בעניני ה'פרנסות', והעיסוק בצרכי ציבור, במסגרת קהילת קראקא, וגם מטעם 'וועד ארבע ארצות', (ואולי עסק גם במסחר). אבל הוא לא היה 'רב', ולא 'תופס ישיבה', ומוזר ומחודש — בהעדר מקור נוסף — לומר כי הוא חיבר בכתובים 'חידושים' ו'שיטות'.

(ג) מכל הצאצאים הרבים של רבי פינחס הורוויץ, שבשנות הת"ר כבר נמנו לבטח לאלפים ולרכבות, אם לא שבעות בשום מקום קודם (כמדומני), לא נמצא אף יורש ישיר לחידושי שבכתב יד, לא ב'בן אחר בן', ולא באחרים, אלא רק הרב **מסעראצק**. אתמהא !?

(ד) זאת, רצוי לבדוק אולי לעומק יותר, אולם נראה שסגנון החידושים הוא די פשטני לכאורה. וגם אין בטוח כי זה היה סגנון החידושים אז בכלל. ויש להאריך הרבה בענין זה, ואין כאן המקום לכך.

(ה) נקודת אגב. בשני מקומות מזכיר גם את ה'מהרש"י', שהוא המהרש"א, וכידוע. חיבורו של המהרש"א נדפס

לראשונה בשנת ש"ע"א, ואילו רבי פינחס הורוויץ נפטר בשנת ש"ע"ח, מה שמכריח אותנו לומר כי הוא לא חיברו אלא בשנותיו האחרונות, בזקנתו ממש... וזה קצת פלא.

ובכל אופן, בהתחשב בחוסר האסמכתות הנכונות לכתב היד, וגם בהיסטוריית אישיותם של המטפלים בדפוס, ובמקור הכתב יד, ובצירוף כל הנזכר, כל זה העלה אצלי חשד כבד, וד"ל.

● ● ●

ולגופו של ענין, יש להעיר עוד. (א) מובא שם רבות "הגהות" של **"הא"ף רבי שכנא"**, וכנראה הכוונה אל הרבי ר' שכנא מלובלין, אבל הדבר קצת מוזר אצלי, כי רבי שכנא היה "מאור הגולה" בדורו ואף בדורותיים הסמוכים, ובאישיות כמו רבי פינחס הורוויץ מקראקא, אין מתאים לכאורה הלשון הזה. [כל זאת, אם אכן הופיע כך במקור!]. (ב) ראה זה פלא, שבעמוד השער מופיע שם הספר: **"הפלאה"**, (נשמע מוכר?!), ותיכף אחר כך: **"בית פנחס"...** לרבי פנחס סג"ל מקראקא...!

● ● ●

והנני להעיר, כי למיטב זכרוני וידיעתי, הרי בשנים ההם, ובתקופה ההיא שחי אז רבי פינחס הורוויץ מקראקא, לא הגיענו, וכמדומה — גם לא עסקו אז, בחיבור 'שיטות' על התלמוד, אם לא רבנים מובהקים, גדולי הדור, רישי מתיבתא ותופסי ישיבה, ויושבי על מדין, כדוגמת המהר"ם והמהרש"א וחידושי מהר"י הלוי אחי ה"ץ וכדומה, ולא 'פרנסים' או סתם תלמידי חכמים.

ואילו רבי פינחס הורוויץ מקראקא — למרות שללא ספק היה תלמיד חכם ומופלג בתורה — לא נמנה בתפקידיו הרשמיים, לא על אלה ולא על אלה. הערה זו, ובצירוף כל הנקודות וההערות הנ"ל, מצריך מחשבה לכאורה... ודי בהערה זו. (ע"כ מרשימותיו של אדמו"ר מראדזין שליט"א).

ג

זיהוי של מחבר הספר "קיצור שבלי הלקט"

ומאחר שעומדים אנו בנידון הספר "בית פינחס", נשוב לחקר יחוס משפחת "הורוויץ" מתוך ספר זה עצמו, אף שבכך אנו מדלגים כמה שנים ב"מנהרת הזמן" שבו החילוננו בפרקים הקודמים.

ובכן. כנספח לספר "בית פינחס", נדפס שם קונטרס **"תולדות הגה"ק המחבר"**, המכיל קטעי תולדות שנעתקו כלשונם מתוך ספרים שונים, ובשילוב הוספות ופרטים חדשים שנשלחו אל המוציא לאור על ידי מוסר כתב היד — ה"ה הגאון רבי יוסף לעזישטין אב"ד דק"ק סעראצק, וכן מאת הגאון רבי צבי יחזקאל מיכאלאק אב"ד דק"ק פלאנסק.

● ● ●

ושם, באות ט', מפורט סדר יחסו של המחבר — רבי פינחס הורוויץ מקראקא הנ"ל — עד "הגה"ק — [מה פשר נוט' זו? ואולי בכלל הכוונה: הגביר הקצין, וכנהוג אז. הערת אדמו"ר מראדזין הנ"ל] — החפיד שר וקצין גביר ושתד"ץ המדינה מוה"ר ישעי' הלוי מעיר הורוויץ.

וכאן, הוא ממשיך לפרוט את השושלת, כך: **"בהרב מוה"ר יוסף — בעל מחבר ספר קיצור שבלי הלקט" — חוסר מגזע רבינו יצחק הלוי, בן רבינו פינחס הלוי — אחיו של רבינו אהרן הלוי נשיא הלוויים מברצלונא, הנודע בשם הרא"ה — בעל ספר החינוך וספר בדק הבית..."**. [עכ"ל לענייננו].

הנה, נתחדש לנו כאן לראשונה שמו של מחבר הספר "קיצור שבלי הלקט", אשר לא מצאנו עד כה בספרי התולדות את שמו הטוב של מחברו. האם הוא אכן מחבר הספר? ובכן, נפנה שוב אל רשימותיו של הרבי מראדזין הנ"ל — ואלו דבריו: ב"שם הגדולים" אכן מופיע שם הספר, שלא נדפס עד היום, "קיצור שבלי הלקט". ואולם, כלל לא נזכר שם מחברו, אשר כפי הנראה נעלם גם מעיני הבדולח של רבינו החיד"א! ובכן, מי גילה לו רו זה ששמו היה רבי יוסף הלוי [הורוויץ]? ולא עוד, אלא שהוא אשר היה אביו של רבי ישעי' הלוי — אבי משפחת הורוויץ? אין זאת, אלא שכפי הנראה, היה כבר למראה עיניו דבריו האחרים של מרן החיד"א, שבהם נזכר, כי מתוך דברי בעל "שבלי הלקט הקצר", נזכר הרא"ה כ"דודו" של המחבר, ו"בעל המאור" — כ"קרינו".

ומאחר וזאת כבר ידע, כי המשפחה חוטרת מגזע רבי יצחק הלוי בן אחי הרא"ה, ולמעלה בקודש עד בעל"המאור, אם כן מה לנו מתאים יותר מאשר "לשבץ" את רבי יוסף

תוספת לגליון המודיע כ"ה בניסן תשע"ז — כ"ט